

מאמר יט

'להודות ולהלל לשמך הגדול' - פרסומי ניסא

[חנוכה]

ענף א

'על הניסים' בתפילה ובהמ"ז

שיטת רש"י בהזכרת 'על הניסים' היא מדין 'להודות ולהלל'

[א] איתא בגמ' שבת (כד, א):

איבעיא להו מהו להזכיר של חנוכה בברכת המזון, כיון
דמדרבנן הוא לא מדכרינן, או דילמא משום פרסומי ניסא
מדכרינן, אמר רבא אמר רב סחורה אמר רב הונא אינו
מזכיר, ואם בא להזכיר מזכיר בהודאה.

הרי דמספקא להש"ס אם מזכירין 'על הניסים' בבהמ"ז. אמנם לענין הזכרתו בתפילה לא
איבעיא להו, דפשיטא דבתפילה מזכירין חנוכה ופורים.

וטעמא דמילתא כתב רש"י (ד"ה בברכת) וז"ל:

בתפילה פשיטא לן, שהרי להלל ולהודאה נקבעו.

וכוונתו להא דאיתא בגמ' לעיל (כא, ב):

מאי חנוכה... לשנה אחרת קבעום ועשאום ימים טובים
בהלל והודאה.

ופירש שם רש"י (ד"ה ועשאום) וז"ל:

שלא נקבעו אלא לקרות הלל ולומר על הנסים בהודאה.

הרי מבואר ששמונת ימי חנוכה אלו נקבעו ל'הלל והודאה' שקיומם בקריאת ההלל והזכרת
'על הנסים', וזהו מה שפירש רש"י כאן דבתפילה פשיטא דמזכירין 'על הנסים', כי זהו עיקר תקנת
ה'הודאה' דחנוכה, אך מ"מ מספקא להש"ס אם מזכירין אותה גם בבהמ"ז.

לדעת הרמב"ם 'על הנסים' הוא מדין הזכרת מעין המאורע

ב] אמנם כבר דקדק הגר"ח א טורצ'ין ב'קונטרס חנוכה ומגילה' (סי' ז' אות ב') מדברי הרמב"ם דבע"כ
לא ס"ל כרש"י^{קפ"ט}, כי הרי הרמב"ם לא הזכיר דין הזכרת 'על הנסים' בכל הלכות חנוכה, ולא הביאו
אלא בהל' תפילה (פ"ב הי"ג) שכתב וז"ל:

בחנוכה ובפורים מוסיפין בהודאה על הנסים.

וכן בהל' ברכות (פ"ב ה"ו) כתב הרמב"ם וז"ל:

בחנוכה ובפורים מוסיף באמצע ברכת הארץ על הנסים
כדרך שמוסיף בתפילה.

וביאר ב'קונטרס חנוכה ומגילה' בזה"ל:

ואשר נראה בזה דדעת הרמב"ם הוא דיסוד הך דינא
דהזכרת על הנסים הוא מדין הזכרת מעין המאורע, וכמו
ראש חודש ומועד דמזכירין מעין המאורע בתפילה
ובהמ"ז, הכי נמי איתא להך דינא גם בחנוכה, ואשר על
כן השמיטה להך דינא לגמרי מהל' חנוכה ולא הזכירה
אלא בהל' תפילה ובהמ"ז, וכללה יחדיו עם כל הזכרות

^{קפ"ט} וכבר העיר כן ב'נימוקי מהרא"י' הנדפס בסוף ספרי הרמב"ם (הל' חנוכה פ"ג ה"ג) [הובא בספר הליקוטים מהדורת
פרנקל], עיי"ש מה שכתב בזה.

דמעין המאורע בשבת ויו"ט וכו', ומשום דאין זה ביסודה
דין חנוכה.

הרי שביאר דס"ל להרמב"ם דיסוד דין הזכרת 'על הניסים' בחנוכה אינו מצד חובת 'הודאה'
דחנוכה, אלא מדיני תפילה ובהמ"ז, דמדין תפילה ובהמ"ז חייב להזכיר בהם מעין המאורע, דומיא
דהזכרת מעין המאורע בשבת ויו"ט, ולכן לא הזכירה בהל' חנוכה אלא בהל' תפילה וברכות.
ומה שאמרו בגמ' שקבעו ימים אלו ל'הלל והודאה', הביא הרמב"ם בהל' חנוכה (פ"ג ה"ג)
בזה"ל:

ומפני זה התקינו חכמים שבאותו הדור שיהיו שמונת
הימים האלו שתחלתן מליל חמשה ועשרים בכסלו ימי
שמחה והלל.

הרי שלא הזכיר הרמב"ם אלא מצות קריאת ההלל, דבע"כ ס"ל דחובת 'הודאה' דחנוכה היא
בכלל קריאת ההלל, ולא פירש 'הודאה' שהיא הזכרת 'על הניסים' כפירש"י, וה"ט כי לדעת הרמב"ם
חובת הזכרת 'על הניסים' היא מדין הזכרת מעין המאורע בתפילה ובהמ"ז ולא מדיני הודאה דיו"ט
דחנוכה.

תדייר ושאינו תדייר קודם

[ג] עפ"ז ביאר ב'קונטרס חנוכה ומגילה' (שם אות ג') מה שכתב הרמב"ם הל' ברכות (שם) וז"ל:

בחנוכה ובפורים מוסיף באמצע ברכת הארץ על הניסים
כדרך שמוסיף בתפילה, ויום טוב או ראש חודש שחל
להיות בשבת מזכיר רצה והחליצנו תחילה ואח"כ יעלה
ויבא, וכן ראש חודש טבת שחל להיות בשבת מזכיר על
הניסים בברכת הארץ ורצה והחליצנו ויעלה ויבא
בנחמה.

וזה תמוה דמה חידש הרמב"ם בזה, הרי מובן מאליו שאם בחנוכה מזכירים 'על הניסים'
בברכת הארץ, ובשבת ור"ח מזכירים 'רצה' ו'יעלה ויבוא' בנחמה, פשיטא שבר"ח טבת שחל להיות
בשבת מזכירים שלשתם, ומדוע הוצרך הרמב"ם לברר דין זה.

וכתב ה'קונטרס חנוכה ומגילה' לבאר עפ"י ד'הר"א מלוניל ב'ארחות חיים' (ח"א סי' כ"ב)
שכתב בזה"ל:

וכן בברכת הארץ מזכירין של חנוכה, ושל שבת ור"ח
 מזכירין בבונה ירושלים, ואע"ג דתדיר ושאינו תדיר
קודם, כיון דתקנו להזכיר של חנוכה בברכת הארץ שהיא
 קודם בונה ירושלים, התקנה לא זזה ממקומה.

הרי שהקשה איך מזכירין 'על הניסים' בברכת הארץ קודם 'רצה' ו'יעלה ויבוא' בשבת ור"ח,
 הרי קיי"ל (ברכות נא, ב) דתדיר ושאינו תדיר קודם. ותירץ דמ"מ תקנת הזכרת 'על הניסים'
 בברכת הארץ לא זזה ממקומה.

וממילא עפ"י ביאר ה'קונטרס חנוכה ומגילה' מדוע הוצרך הרמב"ם להדגיש שגם כשחל
 חנוכה ור"ח בשבת מזכיר 'על הניסים' בברכת הארץ, דס"ד שאין להזכירו קודם 'רצה' ו'יעלה ויבוא'
 מדינא ד'תדיר ושאינו תדיר קודם'.

אך הוסיף לבאר דכל זה לא יתכן אלא לפי מה שהעלה בדעת הרמב"ם דס"ל דחובת הזכרת
 'על הניסים' בחנוכה היא מדין הזכרת מעין המאורע בתפילה ובהמ"ז, וז"ל:

והנה לכאורה אם נפרש הגמ' כפשוטה דיסוד דין הזכרה
 בבהמ"ז הוא מדין פרסו^{קצ}, א"כ הרי הזכרת שבת וכו'
 וחנוכה שני ענינים נפרדים, ואין שייך כלל להקשות
 דתדיר ושאינו תדיר, דהא אין נאמרים במקום אחד,
 משא"כ לפי מה שנתבאר דיסוד דינם אחד, דחובת
 הזכרתם הוא מדין מעין המאורע בבהמ"ז, לפיכך שייך
 לומר בזה תדיר ושאינו תדיר אף שאינו במקום אחד,
 ולפיכך קמ"ל הרמב"ם דאפי"ה מזכיר של חנוכה
 במקומה, וכסברת הרא"ה דמשנה לא זזה ממקומה.

הרי שביאר דכל עיקר נידון זה ד'תדיר ושאינו תדיר' שייך רק לפי מה שביאר בדעת הרמב"ם
 דיסוד דין הזכרת 'על הניסים' הוא מדין הזכרת מעין המאורע דומיא ד'רצה' ו'יעלה ויבוא' בשבת
 ויו"ט, אבל אילו לא היה 'על הניסים' מדין הזכרת מעין המאורע, לא היה שייך להקשות בזה דתדיר
 ושאינו תדיר קודם, כי אינם במקום אחד, ולא שייך בזה דינא ד'תדיר ושאינו תדיר'.

^{קצ} עיין בזה בסמוך.

פירוש התוס' דס"ד דרק בתפילה בציבור מזמירים 'על הניסים' משום פרסו"נ

דן אמנם לפי שיטת הרמב"ם יקשה אמאי דמספקא להש"ס אם מזכירין 'על הניסים' בבהמ"ז, דמאחר שהוא מדין הזכרת מעין המאורע, מאיזה טעם לא יזכרנו בבהמ"ז, מאי שנא 'על הניסים' מ'רצה' ויעלה ויבוא' שמזכירין אותם בבהמ"ז. בשלמא לפי שיטת רש"י א"ש, דמאחר דחובת הזכרת 'על הניסים' היא מדין 'הודאה' דחנוכה, שפיר ס"ד דאין מזכירין אותו בבהמ"ז כי כבר יצא ידי חובתו בהזכרתו בתפילה לקיים חובת 'הודאה' דחנוכה, ואינו חייב לחזור ולהודות בבהמ"ז, משא"כ להרמב"ם שהוא מדין הזכרת מעין המאורע, הרי חובה זו שייכת לבהמ"ז כמו ששייכת בתפילה, ומה המקום לחלק ביניהם לענין חנוכה, וצ"ע.

ויישב ב'קונטרס חנוכה ומגילה' (שם אות א'-ב') דבע"כ מפרש הרמב"ם בעיית הש"ס כפירוש התוס' (ד"ה מהו), שלא פירשו כפירש"י, דכתבו וז"ל:

מהו להזכיר של חנוכה בבהמ"ז, בתפילה פשיטא ליה
 דמזכיר משום דתפילה בציבור הוא ואיכא פרסומי ניסא,
 אבל בבהמ"ז שבבית ליכא פרסומי ניסא כולי האי.

הרי שחילקו בין תפילה לבהמ"ז, דרק בתפילה שהיא בציבור פשיטא דחייב להזכיר משום שיש בה פרסומי ניסא, משא"כ בהמ"ז שהיא ביחיד ואין בה פרסו"נ כולי האי, דילמא אינו חייב להזכיר 'על הניסים'.

ולכאורה מבואר דגם התוס' פליגי על שיטת רש"י בעיקר יסוד חובת הזכרת 'על הניסים' בחנוכה, דאילו לפי פירוש רש"י דחובת הזכרת 'על הניסים' היא מדין 'הודאה', לא היה מקום לחלק בין ציבור ליחיד משום שבציבור איכא פרסו"נ טפי, כי הרי חובת 'הודאה' אינה מדין פרסו"נ, ולא שייך בזה טעמייהו דהתוס' דבציבור איכא פרסו"נ טפיקצא.

ובע"כ דהתוס' ס"ל כשיטת הרמב"ם ד'על הניסים' הוא מדין הזכרת מעין המאורע, ולכן בזה שפיר חילקו התוס' בין ציבור ליחיד, די"ל דחובת הזכרת מעין המאורע בחנוכה נקבעה באופן של

^{קצא} וכתב בזה הפמ"ג ב'ראש יוסף' נפק"מ לדינא אם יש חובת הזכרת 'על הניסים' במתפלל ביחידות, דלדעת רש"י בודאי חייב להזכיר 'על הניסים' מצד חובת הודאה, ולדעת התוס' אינו חייב כיון שאין בזה פרסו"נ בציבור.

פרסו"נ, והיינו בתפילה שהיא בציבור, אבל בבהמ"ז ביחיד דלית ביה פרסו"נ כולי האי לאקצב. וכן יש לפרש בדעת הרמב"ם, דלהכי מספקא להש"ס אם מזכירים 'על הניסים' בבהמ"ז כיון שאין בה פרסו"נ כולי האי, עכ"ד.

אך לכאורה אינו מובן, אמאי ניהא טפי לדעת התוס' והרמב"ם, דכיון ד'על הניסים' הוא מדין הזכרת מעין המאורע, מחלקינן לומר דחובת הזכרתה אינה אלא בתפילה בציבור שיש בה פרסו"נ ולא בבהמ"ז, דמדוע תליא הזכרת מעין המאורע בפרסו"נ, וצ"ע.

^{קצב} דאף דאיכא פרסו"נ ביחיד בהדלקת נר חנוכה, מ"מ היינו משום שמעשה ההדלקה בעצמותו הוא מעשה של גילוי ופרסום, משא"כ בתפילה ובהמ"ז ליכא פרסו"נ בגילוי ביחיד כמו שיש בציבור.

ענף ב

'על הניסים' בברכת מעין שלוש

מדוע לא קבעו להזכיר חנוכה ופורים בברכת מעין שלוש

ה] עוד יש לעיין במה שנמסר משמיה דהגר"ח (הגדש"פ מבית לוי עמ' רל"ג)^{קצ"ב}, שהקשה מדוע אין מזכירים חנוכה ופורים בברכת מעין שלוש כשם שמזכירין אותם בבהמ"ז, הלוא מזכירין של שבת יו"ט ור"ח בברכת מעין שלוש.

ותירץ דבברכת מעין שלוש קבעו לברך רק מעין ה'ברכות' של בהמ"ז, ולא שאר הדברים שמזכירים בבהמ"ז, וכמו שאין מזכירין 'ברית ותורה' בברכת מעין שלוש, ולכן אין מזכירין בה גם של חנוכה ופורים שאין להם ברכה מיוחדת בבהמ"ז. ומה שמזכירים של שבת ויו"ט בברכת מעין שלוש, היינו משום שיש להם ברכה מיוחדת בבהמ"ז, כגון במי ששכח להזכירם ב'בונה ירושלים' דחוזר ומברך ברכה בפנ"ע 'ברוך שנתן שבתות למנוחה' וכו', כדאיתא בברכות (מט, א), ולכך קבעו להזכירם גם בברכת מעין שלוש.

והביא הגר"ח סמך לדבריו ממה שקבעו להזכיר של שבת ויו"ט בברכת מעין שלוש אחר 'ובנה ירושלים', ואילו בבהמ"ז מזכירים רצה ויעלה ויבוא קודם 'ובנה ירושלים'. ובע"כ היינו משום שמה שקבעום בברכת מעין שלוש הוא כנגד ה'ברכה' שאומרים בבהמ"ז, דהיינו ברכת 'שנתן שבתות למנוחה', ומקומה אחר 'ובנה ירושלים', והיינו כדבריו הנ"ל, דהזכרת שבת ויו"ט בברכת מעין שלוש היא כנגד מה שמברכים אותם ב'ברכה' בבהמ"ז, אבל חנוכה ופורים שלא נקבעו בבהמ"ז בברכה בפנ"ע, אין מזכירים אותם בברכת מעין שלוש, עכ"ד^{קצ"ד}.

ולכאורה אינו מובן מדוע באמת לא קבעו הזכרת חנוכה ופורים ב'ברכה' בבהמ"ז כמו שבת ויו"ט. ועוד צ"ב בענין הזכרת שבת ויו"ט, דמאחר שקבעו אותם בברכה בפנ"ע למי ששכח, מדוע לא

^{קצ"ב} וכדברי הגר"ח נמצא כבר בירחון 'שומר ציון הנאמן' [שי"ל ע"י בעל ה'ערוך לנר'] (קובץ רט"ו) בשם הג"ר מאיר ליב לעבוואהל. וכבר קדמו בזה בשו"ת 'מנחת עני' (סי' ב.). וע"ע ב'מועדים וזמנים' (ח"ח סי' קמ"ח) שהביא כן בשם מהרי"ל דיסקין.

^{קצ"ד} ועיין בזה בספר 'אשר לשלמה' (תניינא סי' ע"ו).

קבעו כן לכתחילה להזכירם בברכה 'בפני עצמה', אלא לכתחילה מזכירים אותם בתוך ברכת 'בונה ירושלים', ורק בדיעבד אם שכח מזכירם בברכה בפני עצמה, וצ"ע.

ענף ג

שואל או מוכר כסותו כדי לקנות נרות חנוכה

החויב לשאול או למכור כסותו בשביל נר חנוכה ילפינן בכ"ש מד' כוסות

[ו] עוד יש לעיין בהא דקיי"ל דאף מי שאין לקנות נרות חנוכה חייב לשאול או למכור כסותו כדי לקנות למצות הדלקת נרות חנוכה, וכמו שכתב הרמב"ם (הל' חנוכה פ"ד הי"ב) וז"ל:

מצות נר חנוכה מצוה חביבה היא עד מאד, וצריך אדם להזהר בה כדי להודיע הנס ולהוסיף בשבח האל והודיה לו על הניסים שעשה לנו, אפילו אין לו מה יאכל אלא מן הצדקה **שואל או מוכר כסותו ולוקח שמן ונרות ומדליק.**

ומקורו הביא ה'מגיד משנה' בזה"ל:

נראה שלמדו ממה שנתבאר פ"ז מהל' חמץ ומצה (ה"ח) שאפילו עני שבישראל לא יפחות מד' כוסות, והטעם משום פרסומי ניסא, **וכל שכן בנר חנוכה דעדיף מקידוש היום.**

הרי שביאר דילפינן דין נר חנוכה ב'כל שכן' מד' כוסות, דמאחר דבד' כוסות חייב לשאול או למכור כסותו, כ"ש דבנר חנוכה חייב לשאול או למכור כסותו.

ותמה עליו ה'לחם משנה' וז"ל:

וקשה **דמאי כל שכן הוא זה**, אי אמרינן חנוכה עדיף מקידוש היום, היינו דחנוכה הוי פרסומי ניסא כדאמרינן בגמ' משא"כ בקידוש היום, אבל ד' כוסות דאיכא בהו פרסומי ניסא כדכתב הרב המגיד ז"ל, ודאי דהוי כמו חנוכה, וא"כ לא היה לו להרב המגיד ללמוד הדין מכ"ש אלא מה"ה.

הרי שהקשה הלח"מ דאיזה 'כל שכן' איכא מד' כוסות לנר חנוכה, הרי שוים הם כי גם ד' כוסות הוא משום פרסומי ניסא כנר חנוכה, וצ"ע קצ"ה.

עוד יש לעיין בעיקר הך דינא דשואל ומוכר כסותו, מדוע באמת חייב למכור כסותו בעד מצוה של פרסו"נ, דלא כשאר כל המצוות שאינן חייב לבזבז עליהם אלא עד חומש מנכסיו (כתובות נ, א).

ועוד צ"ב בדינא דפרסומי ניסא, מדוע נאמר רק במצוות אלו דרבנן כנר חנוכה וד' כוסות, ולא במצוות דאורייתא כגון מצה שיסודה ג"כ משום נס דיציאת מצרים שלא הספיק בציקם של אבותינו להחמיץ, וצ"ע.

^{קצ"ה} עיין 'אבני נזר' (שו"ת או"ח סי' תק"א סק"ב-ג) שתירץ קושיית הלח"מ וז"ל, ועל דבר הקל וחומר של הרב המגיד נראה לי לפרש וכו', כיון דנר חנוכה קודם לקידוש, על כרחין דתלוי בפרסום לאחרים דוקא, ואם כן נר חנוכה שמניחה על פתח ביתו מבחוץ שמפרסם לכל, ודאי ק"ו מארבע כוסות שאין הפרסום רק לבניו ובניו ביתו לבד, עכ"ל.

ענף ד

ברכת 'שהחיינו' על היו"ט דחנוכה

פלוגתת הפוסקים אם מברכים 'שהחיינו' על היו"ט דחנוכה

[ז] עוד יש לעיין בהא דכתבו הפוסקים, דאף שבכל המועדים מברכים 'שהחיינו' על היו"ט כדאיתא בעירובין (מ, ב) 'זמן אומרו אפילו בשוק', בחנוכה אין מברכים 'שהחיינו' על היו"ט, כמו שכתב ה'פרי חדש' (סי' תרע"ו סק"א) וז"ל:

שהחיינו לא נתקן אלא על ההדלקה או על הראייה, הא לאו הכי לא יברך, והא דאמרין בעירובין (מ, ב) זמן אומרו אפילו בשוק, הוא בזמן דרגל.

וכ"כ ה'פרי מגדים' (סי' תרע"ו משבצ"ז סק"ב) וז"ל:

ואם הדליק כל הנרות יראה דלא יברך אח"כ... וזמן אומרו בליל שני... ולא דמי לזמן דרגל שאומרו אפילו בשוק.

וקשה מאי שנא חנוכה משאר כל המועדים, הלוא מאחר דחנוכה הוא יו"ט מדרבנן, מדוע לא תקנו לברך בו 'שהחיינו' כשאר המועדים.

ובאמת נסתפק בזה ה'שער הציון' (סי' תרע"ו סק"ג) במי ששכח לברך 'שהחיינו' בשעת הדלקה, אם יכול עדיין לברך 'שהחיינו' באמצע היום, דכתב וז"ל:

אמנם אם אירע זה [שלא בירך בשעת הדלקה] בליל שמיני וממילא יתבטל לגמרי ברכת שהחיינו, צ"ע, דאפשר דכמו בעלמא קיי"ל דזמן אומרו אפילו בשוק, דהוא קאי על עצם היו"ט, אפשר דה"ה בזה דקאי על עצם הזמן דחנוכה שנעשו בו נסים ונפלאות, אלא דלכתחילה סמכו זה על זמן דהדלקה. וכעין סברתי נמצא במאירי (שבת כג, א) וז"ל, מי שאין לו להדליק ואינו במקום שאפשר לו לראות, י"א שמברך לעצמו שעשה נסים ושהחיינו בליל

א' ושעשה נסים בכל הלילות, והדברים נראים, עכ"ל
[המאירי], וצ"ע.

הרי שנסתפק השעה צ"א אם אכן מברכים 'שהחיינו' על היו"ט דחנוכה, והביא בשם המאירי
די"א דמברכים 'שהחיינו' על היו"ט דחנוכה^{קצ"ו}. אך משאר הפוסקים הנ"ל מבואר דפשיטא להו דאין
מברכים 'שהחיינו' בשוק על היו"ט דחנוכה. וקשה דמאי שנא חנוכה משאר כל המועדים, וצ"ע.

^{קצ"ו} עיין 'ביאור הלכה' הל' פורים (ריש סי' תרצ"ב).

ענף ה

פרסומי ניסא - קידוש שם ה'

ענין גילוי שמו הגדול בנס חנוכה ופודים

ח] ונראה לבאר יסוד הדברים, דהנה בנוסח 'על הניסים' אומרים 'וקבעו שמונת ימי חנוכה אלו להודות ולהלל לשמך הגדול', וצ"ב בכיטוי זה של 'לשמך הגדול'.

והנה מצינו ענין זה בגמ' מגילה (י, ב) שאמרו:

"והיה לה' לשם" (ישעיה נה, יג) **זו מקרא מגילה.**

הרי מבואר דענין 'והיה לה' לשם' מתקיים ע"י מקרא מגילה, שיסוד ענינה הוא פרסומי ניסא, דע"י פרסום הנס נעשה להקב"ה 'שם'.

וממילא י"ל דזהו מה שאומרים גם בחנוכה 'וקבעו שמונת ימי חנוכה אלו להודות ולהלל לשמך הגדול', דע"י הפרסום נעשה להקב"ה 'שם', והיינו 'לשמך הגדול'.

אך צ"ב ביסוד ענין זה שע"י פרסומי ניסא נעשה להקב"ה 'שם', ומהו הכיטוי המיוחד של הודאה והלל 'לשמך הגדול'.

קידוש ה' ע"י פרסומי ניסא

ט] ובאמת כבר הביא הגרי"פ פערלא בביאורו ל'ספר המצוות לרס"ג' (מצוה נט-ס) מה שמבואר בתשובת רבינו דניאל הבבלי בשו"ת 'מעשה נסים' [לר"א בן הרמב"ם] (סי' א') בענין חובת פרסומי ניסא וז"ל:

וע"כ אמרו ז"ל כי ההלל בימי חנוכה דאורייתא, לא כי ימי חנוכה כתובים בתורה ומצוות פרסומי ניסא, וסמכו אל מאמרו יתברך (ויקרא יח, כא) "ולא תחלל את שם אלהיך", ואמרו (תו"כ פרי אמור סי' ט') בפירוש, משמע

שנאמר לא תחללקי^{קצ}, אמור קדש, וע"כ נתחייב לפרסם
הנסים בכל מקום שנעשו בו.

הרי מבואר בדבריו דילפינן חובת פרסומי ניסא בחנוכה מקרא ד"ולא תחלל את שם אלהיך",
דדרשו בתו"כ ממשמע שנאמר "לא תחלל" אמור קדש. וביאר שם רבינו הלל' על התו"כ וז"ל:

כלומר מדקאמר "ולא תחללו" שומעני קדש, דהיינו
שיקדש את ה' לשמור ולעשות...

אשר מבואר בזה דבקריאת הלל ופרסומי ניסא בחנוכה יש קיום מצות 'קידוש ה'', והיינו
משום שע"י שמפרסם הנס שעשה הקב"ה מתקדש 'שמו' של הקב"ה בעולם, ובוזה הוא מקיים מצות
"ולא תחלל את שם אלהיך".

מעתה לפי"ז מבואר הענין של עשיית והגדלת שם להקב"ה כביכול ע"י מצות הודאה ופרסומי
ניסא, שבזה מקדש 'שמו' יתברך. וזהו מה שאומרים 'וקבעו שמונת ימי חנוכה אלו להודות ולהלל
לשמך הגדול', דע"י פרסום הנס מתקדש שם ה', וזהו 'לשמך הגדול'.

אך הדברים טעונים ביאור עדיין, דמה הוא יסוד ענין זה שמתגדל ומתפרסם 'שם' ה' ע"י
מצוות אלו, ומהו תוכן ענין עבודה זו של 'להודות ולהלל לשמך הגדול'.

גילוי יהוד שליטת ה' - ע"י הכרזת הנס תחילה

י' ונראה לבאר תוכן הענין, דהנה כבר נתקשו הראשונים מדוע לא פירסמה התורה הנס הגדול של
לידת יוכבד בת לוי שנולדה [בין החומות] לאמה כשהיתה בת ק"ל שנה, והרי נס זה גדול יותר מהנס
של שרה אמינו שהולידה את יצחק כשהיתה בת תשעים.

ותירץ הרמב"ן וזהו תורף לשונו:

כי הניסים הנעשים על ידי נביא שיתנבא כן מתחילה או
מלאך נגלה במלאכות השם, יזכירם הכתוב, והנעשים
מאליהן לעזור צדיק או להכרית רשע, לא יזכירו בתורה
או בנביאים.

^{קצ} בתו"כ שלפנינו יליף לה מקרא ד"ולא תחללו את שם קדשי" בפר' אמור (כב, לב), וכ"ה בדברי רבינו הלל דבסמוך.

הרי שיסד הרמב"ן שאין התורה מפרסמת כל נס שנעשה, אלא אותם שהוכרזו והוזכרו תחילה לנביא שיבואו.

והענין בזה הוא, כי בודאי בכל נס שעושה הקב"ה מתגלה כח גבורתו ויכלתו, שיכול לשנות ולשדד מערכות הטבע ולעשות נס למעלה מדרך הטבע, אמנם עדיין לא מתגלה בזה שבודאי נעשה ע"י הקב"ה, כי יכולים הכופרים לבוא ולהכחיש שגם זה נעשה בטבע, כי לפעמים יש שינויים גם במהלך הטבע בעולם, אולם כאשר שמכריזו הקב"ה תחילה שהוא יעשה הנס, הרי הוא מגלה בזה שזה בודאי נעשה עפ"י גזירתו הקדומה, ומתגלה בזה יחוד כח שליטתו על הטבע שאין שום כח העומד כנגדו לעכבו מלהוציא גזירתו אל הפועל.

קידוש ה' - ע"י פרסום נס שנעשה בלא הכרזה תחילה

יא] מעתה נראה לומר, דכאשר עושה הקב"ה נס בלא הכרזה תחילה, מוטלת עלינו העבודה לפרסם לכל שהנס יצא מאת ה' ושליטתו, ולא היה זה טבע ומקרה, כי היות ולא היה לו הכרזה תחילה חייבים אנו להכחיש דברי הכופרים, ולפרסם לכל שהנס נעשה ע"י הקב"ה.

זהו הענין שכתב רבינו דניאל הבבלי שבקריאת ההלל ופרסו"נ מקיימים מצות קידוש שם ה', כי ע"י הלל ופרסו"נ אנו מגלים 'שמו' של הקב"ה בעולם, ע"י שאנו קובעים ומפרסמים שהנס נעשה על ידו, אבל קודם שאנו מגלים ומפרסמים שהנס נעשה ע"י הקב"ה, לא נקבע על הנס שמו של הקב"ה, וע"י שאנו מפרסמים וקובעים שמו של הקב"ה על הנס, אנו מקיימים מצות קידוש השם ד'ונקדשת'.

ע"י פרסום הנס נקבע שמו של הקב"ה על הנס

יב] ממילא נראה לבאר בזה מה שאמרו חז"ל בגמ' מגילה "והיה לה' לשם" זו מקרא מגילה, דהענין בזה הוא שפרסום זה שאנו מפרסמים שהנס נעשה ע"י הקב"ה הוא מענין נתינת 'שם' להנס, כי ע"י שמתפרסם שהנס נעשה ע"י הקב"ה ניתן בזה 'שם' להנס שהוא נסו של הקב"ה. כי מהותו של 'שם' הוא אופן של התייחסות לדבר, כמו שיש לאדם שם ובשמו מתייחסים אליו, כמו כן יש ענין של 'שם' ע"י פרסום שם ה' על הנס, שהנס נעשה על ידו ובכח שליטתו, ומתוך פרסום זה מייחסים את הנס אל הקב"ה, שהנס נקרא על שמו.

ענין זה מבואר בדברי הג"ר אברהם בן הגר"א בפירושו 'באר אברהם' לספר תהלים (כב, כג)

וז"ל:

"אספרה שמך לאחי בתוך קהל אהלך", כי אני אפרסם ואגלה להם הדברים כמו שעברו, באופן שיראו שאי אפשר לתלות זה אלא בשמך הגדול המיוחד הידוע שהוא בן ד' אותיות, שזה השם אשר הוא מהוה הויות כולם, הוא עשה לנו הנס הזה, וזולתו היה נמנע הצלה.

הרי מבואר בדבריו דפרסום הניסים של הקב"ה הוא ענין של 'אספרה שמך לאחי', שע"י הפרסום שהנס נעשה ע"י הקב"ה, הרי אנו מגלים שמו של הקב"ה בעולם, שהניסים נקראים על שמו, שהוא עשה את הנס וזולתו היה נמנע הצלה.

ממילא מובן מה שדרשו חז"ל ד"והיה לה' לשם" זו מקרא מגילה, כי הרי במגילת אסתר לא נזכר שמו של הקב"ה בגלוי, ולא מפורש שהקב"ה עשה את הנס, ובפרט שנס פורים היה נס נסתר בתוך מערכת הטבע, ולכך ניתנה לנו מצות 'מקרא מגילה' לפרסם הנס ולהודיע שהוא נעשה ע"י הקב"ה בכח שליטתו ובזה אנו עושים לו 'שם', דהיינו קריאת שמו של הקב"ה על הנס ע"י 'פרסומי ניסא' שהוא עשה את כל הנס מתחילתו ועד סופו באופן נסתר, ומתוך פרסום זה מתקיים "והיה לה' לשם".

'להודות ולהלל לשמך הגדול' - פרסום שמו יתברך על הנס

יג] מעתה יש לבאר עפ"י מה שאומרים ב'על הניסים' של חנוכה 'להודות ולהלל לשמך הגדול'. דהנה גם על נס חנוכה לא הכריז הקב"ה תחילה, ולכן ניתנה לנו עבודה מיוחדת של 'פרסומי ניסא' בחנוכה לפרסם הנס ולהכריז שהנס אכן נעשה ע"י הקב"ה בכח יחוד שליטתו בבריאה, והוא עשה את הנס הגדול של נצחון החשמונאים ונס פך השמן, ובזה אנו עושים להקב"ה שם, שהנס נקרא על שמו, וזהו מה שאומרים 'וקבעו שמונת ימי חנוכה אלו להודות ולהלל לשמך הגדול', כי זוהי המצוה והעבודה של ימי החנוכה להודות ולהלל ולפרסם שמו הגדול יתברך, ע"י פרסום והכרזה שהנס נעשה בהשגחתו יתברך ובכח שליטת יחודו בבריאה. ובזה מובן מה שאומרים תחילה 'ולך עשית שם גדול וקדוש בעולמך', שזה מתגלה מתוך עבודתנו של 'להודות ולהלל לשמך הגדול'.

ענף ז

'להודות ולהלל לשמך הגדול'

פרסו"ג דהנומה עדיפא משל ד' מוסות בפסח

ידן מעתה יש להבין מדוע שונה יו"ט דחנוכה שאין מברכים 'שהחיינו' על היו"ט כשאר כל המועדים, דנראה לבאר הטעם בזה, דשאר כל המועדים קבועים וקיימים מצד עצמם, ולכך כשבאים אל היו"ט מברכים 'שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה', אבל יו"ט דחנוכה שונה שאינו קבוע ועומד כבר אלא הוא נוצר על ידינו וע"י עבודתנו בפרסום הנס, שע"י שאנו מפרסמים הנס אנו מגלים שמו של הקב"ה וקובעים את שמו על הנס, ומתוך כך נוצר היו"ט, ולפיכך אין מברכים 'שהחיינו' על הזמן שהגיענו אליו, אלא אדרבה אנו באים ועושים העבודה המוטלת עלינו ובזה נקבע היו"ט, ולכן לא קבעו בזה ברכת 'שהחיינו' על 'שהגיענו' לזמן הזה.

'פרסומי ניסא' במצוות דרבנן

טן ובזה יש להבין מה שנתייחדו המצוות דרבנן דייקא שהם באים ל'פרסומי ניסא' ולא המצוות דאורייתא. כי המצוות דאורייתא שבאו על ניסים שבתורה, הרי הם קבועים וקיימים, וכבר נקרא שמו של הקב"ה עליהם בתורה, כגון מצות מצה שבאה משום שלא הספיק בציקם של אבותינו להחמיץ, והרי אותו נס נתגלה ונתפרסם בהכרזה תחילה שנעשה ע"י הקב"ה, ולכן אין עבודתנו לפרסם הנס הזה אלא לעשות זכרון להנס, ולכן אין במצות מצה חומרת המצוות של פרסו"ג, משא"כ המצוות דרבנן שלא נזכרו בתורה כמצות מצה, עבודתנו בהם היא לגלות ולפרסם אותם ולקבוע שמו של הקב"ה עליהם, ולכן נתייחדו מצוות אלו להיות מצוות של פרסומי ניסא.

ויש להוסיף עוד, שחלוקה זו בין הניסים שגילה אותם הקב"ה בתורה והנסיים שמתגלים על ידינו, היא בבחינת חלוקת התורה שבכתב והתורה שבע"פ, שהתורה שבכתב ניתנה לנו כמו שהיא כתובה, ותורה שבע"פ ניתנה לנו במתנה ללומדה ולהכריע ולחדש בה כפי שכלינו. וכמו כן ניתנו שני עניני נסים, נסים שהקב"ה מגלה אותם שהם נעשו על ידו ובכח יחוד שליטתו, והמה בבחינת תורה שבכתב, ועוד נסים שמוטל עלינו לגלות שנעשו ע"י הקב"ה בכח יחוד שליטתו, והמה בבחינת תורה שבע"פ, ולכן נתייחדו מצוות דרבנן שיסודם תורה שבע"פ, שיש לנו בהם עבודה זו של גילוי ופרסום שמו יתברך על הנס.

חייב לשאול או למכור כסותו בשביל ד' כוסות ו'כל שכן' בנר חנוכה

טז] ובזה יש לבאר ה'כל שכן' של ה'מגיד משנה' ממצות ד' כוסות למצות נר חנוכה, דאע"פ שנס יצי"מ נתגלה כבר בתורה, מ"מ באו חכמים וקבעו מצות ד' כוסות על הנס של יצי"מ, כי אע"פ שכבר נתפרסם ונתגלה אותו נס בתורה, מ"מ מוטל עלינו להוסיף עוד בפרסום הנס, כי יש עדיין מקום לתוספת פרסום לגלות ולייחד שמו של הקב"ה על הנס מצידנו. אך מ"מ היות ועיקר הנס נתגלה כבר בתורה, אין הפרסו"נ של הד' כוסות באותה מעלה ומדרגה של פרסום נס חנוכה שלא נתגלה בתורה כלל. ולכך גדולה ומעולה מצות פרסו"נ של חנוכה יותר ממצות ד' כוסות, וממילא שפיר כתב ה'מגיד משנה' שלומדים חובת שאילה ומכירת כסותו מד' כוסות ב'כל שכן', כי אם לפרסו"נ של ד' כוסות שנתגלה כבר בתורה, יש חיוב לשאול או למכור כסותו, 'כל שכן' שמצות פרסו"נ דנ"ח שהוא עיקר קצ"ח הפרסו"נ דחנוכה, יש בה חיוב לשאול או למכור כסותו.

שואל או מוכר כסותו לקדש ה' - לעומת חובת מסי"נ שלא לחלל ה'

יז] מעתה מתברר גם חומרת קיום מצות פרסו"נ משאר מצוות שבתורה, שבמצוה זו יש חיוב הנ"ל לשאול או למכור כסותו, כי מצות פרסו"נ חמורה מאד כי יסודה ממצות קידוש השם, דכי היכי דעבירת 'חילול השם' חמורה ביותר שאינה מתכפרת אלא במיתה (יומא פו, א), לעומת זה חמורה מצות קידוש השם שחייב לשאול או למכור כסותו בעבורה, דהיינו לפרסם שמו יתברך על הנס במצוות שנקבעו לפרסו"נ, ולכן חמורות מצוות אלו שחייב לשאול או למכור כסותו כדי לקיימם ולקדש שמו יתברך קצ"ט.

'ברכה' מלשון ריבוי והמשכה

יח] עפ"י יש לבאר מדוע לא קבעו חכמים להזכיר 'על הניסים' בחנוכה בברכה בפנ"ע, כמו שקבעו בשבת ויו"ט 'ברוך שנתן שבתות למנוחה' וכו'.

קצ"ח הכוונה בזה היא, שבחנוכה 'עיקר' הפרסו"נ מתקיים ע"י הדלקת נר חנוכה, ואע"פ שגם בקריאת התורה וההפטרות יש קיום של פרסו"נ, כמש"כ התוס' (שבת כג, ב ד"ה הדר), מ"מ 'עיקר' הפרסו"נ דחנוכה הוא בהדלקת נרות חנוכה. קצ"ט ויש להוסיף, דביותר מתקיים דבר זה במה שמוכר כסותו שהוא כבודו של האדם (שבת קיג, א) [כמשנ"ת לעיל מאמר ז'] בעבור כבודו של הקב"ה, דבזה מתקיים ביותר ענין קידוש שמו יתברך.

כי ענין ה'ברכה' הוא בחינה של 'תוספת וריבוי' והמשכה מלשון 'בריכות מים', ומענין 'הברכת אילן', כמו שהבאנו לעיל (מאמר א'). וזהו ענין הברכה בשבת ויו"ט שע"י הברכה ממשיכים את קדושת השבת והיו"ט 'הקיימים' אל תוך חיינו וחיי עוה"ז בכלל, כי יש להם קדושה קיימת כבר שאותה קדושה נמשכת ע"י כח ה'ברכה'. משא"כ בחנוכה ופורים שאין הנס והיו"ט דבר הקיים מעצמו, אלא הוא נוצר מתוך הגילוי שלנו וע"י עבודתינו בפרסום הנס וההודאה עליו, בזה לא שייך ברכה והמשכה, כי אנו בעצמינו מייצרים אותו מחדש, ועד שאנו מקיימים עבודתנו אין כאן דבר להמשיך, ולפיכך לא קבעו לומר 'על הניסים' בברכה שלא שייך בה ענין ברכה והמשכה.

ובאמת גם בשבת ויו"ט קבעו להזכירם לכתחילה בברכת 'בונה ירושלים' ולא קבעו להם ברכה לעצמם, כי גם בהם עיקר הדבר הוא להמשיך קדושת השבת והיו"ט ע"י הברכה הקיימת כבר, והיא ברכת 'בונה ירושלים', רק דבדיעבד אם שכח ולא הזכירה, תקנו בה ברכה בפני עצמה, להמשיך קדושת השבת והיו"ט מכח ה'ברכה' של 'ברוך שנתן שבתות למנוחה'.

הזכרת מעין המאורע מתוך 'פרסומי ניסא'

יט] וממילא יש לבאר גם שיטת הרמב"ם ותוס' דסברי דס"ד דהזכרת מעין המאורע של חנוכה אינה שייכת אלא בציבור כשיש פרסו"נ. והקשינו מדוע תלויה הזכרת מעין המאורע בפרסו"נ.

אך לפי דרכנו מובן שפיר, דבשאר הימים שמזכירים בהם מעין המאורע, הימים עצמם קבועים וקיימים, משא"כ בחנוכה הרי הם נקבעים מתוך עבודתנו וע"י שאנו מפרסמים אותם, ורק מתוך כך נעשים ימים טובים. ולפיכך ס"ד להש"ס שאין מזכירים מעין המאורע בחנוכה אלא בתפילה בציבור כי יש בה פרסומי ניסא, דלא שייך להזכיר מעין המאורע אלא מתוך שאנו מגלים בפומבי את המאורע בפרסום, בבחינת "ואתם עדי נאם ה' ואני אל" (ישעיהו מג, יב), שהאדם שהוא ה'מדבר' של הבריאה הוא ה'מגלה' כבוד שמים בבריאה, ולא מספיק לזה הזכרה בינו לבין עצמו ביחיד, כי נצרך בזה בחינה של 'גילוי' ופרסום בעולם, משא"כ בבהמ"ז שאינה בציבור ואין בה פרסו"נ כ"כ, לא שייך בה הזכרת מעין המאורע, כי הזכרת מעין המאורע של חנוכה שייך רק מתוך פרסו"נ שלנו, וזה אינו שייך בבהמ"ז ביחיד אלא רק כשמתפרסם בציבור, שמתוך הגילוי וההכרה שנעשה הנס ע"י הקב"ה בכח שליטתו, באים אנו לומר 'על הניסים' שמסתיים ב'ולך עשית שם גדול וקדוש בעולמך וכו', וקבעו שמונת ימי חנוכה אלו להודות ולהלל לשמך הגדול.

¹ וזה מתגלה גם ע"י מעשה של הדלקת נר חנוכה של כל יחיד באופן של פרסום, כי גם בזה יש בחינה של 'גילוי'.